

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУ ВІДТВОРЕННЯ В АГРАРНІЙ СФЕРІ

У сільськогосподарському виробництві економічний процес відтворення незалежно від його суспільного характеру завжди переплітається з природним. Тому раціональне управління в цій галузі вимагає знань і вмілого використання не лише економічних законів, а й законів природи. Тісний взаємозв'язок економічних процесів з природними зумовлює значний вплив останніх на результати господарської діяльності, що впливає на темпи відтворення.

Звідси можливість різкіших коливань темпів нагромадження порівняно з іншими галузями. Якщо в промисловості людина повністю може впливати на процеси виробництва, то в сільському господарстві така можливість обмежена, адже тут об'єктом діяльності людини є живі організми: рослини і тварини; біологічні процеси їх протікають за певними законами природи і об'єктивно вимагають пристосування всього ритму виробництва до ритму природи: до природного проходження виробничого процесу. У сільському господарстві неможливо прискорити виробничий процес, як у промисловості. Це пояснюється тим, що предмети праці знаходяться під впливом природних процесів, протікання яких вимагає певного часу. При цьому процес праці переривається на час, необхідний для протікання біологічних процесів в предметах праці. Наприклад, час виробництва озимої пшениці становить 10 місяців, а робочий період місяць. Процес праці переривається в проміжках між сівбою, внесенням добрив, весняним боронуванням і збором урожаю. Звідси повільний оборот капіталу, зумовлений великою різницею між часом виробництва і робочим періодом.

Велика різниця між часом виробництва і робочим періодом зумовлює таку особливість, як сезонність виробництва та використання трудових ресурсів і техніки. У певних межах її можна згладжувати виготовленням інших продуктів, які мають неоднаковий час виробництва і робочий період. Йдеться про таке відтворення та організацію виробництва, що поєднує основні й допоміжні галузі, промислові підприємства та промисли залежно від економічних і природних умов.

На відтворення в аграрному секторі економіки суттєво впливає родючість землі. В сільському господарстві земля є головним засобом виробництва, при правильному використанні вона постійно відновлює свою родючість, більше того, якісно поліпшується. В результаті різниці в природних умовах, насамперед різної родючості землі, на відміну від інших галузей праця однакової кваліфікації та фондоозброєності дає різні результати, тобто продуктивність праці визначається передусім продуктивністю природних факторів.

Отже, за інших рівних умов темпи відтворення залежать від природи і родючості землі. Негативний вплив природних факторів на результати виробництва можна обмежити розвитком продуктивних сил, зокрема шляхом раціонального використання землі, систематичного впровадження нових технологій, досягнень науки і техніки, поліпшення культури землеробства тощо. Підвищення родючості землі безпосередньо впливає на результативність виробництва.

Родючість ґрунтів, природні та біологічні процеси справляють значний вплив на спеціалізацію виробництва, на поєднання окремих галузей сільського господарства. Оптимальне поєднання їх характеризується відповідною технологією виробництва і, як наслідок, визначеним набором засобів і предметів праці. У зв'язку з цим напрям капітальних і виробничих витрат в господарствах різної спеціалізації неоднаковий. Через це однією з найважливіших особливостей відтворення в аграрному секторі економіки є те, що формування виробничого потенціалу цієї галузі здійснюється відповідно до природних і економічних умов, неоднорідність яких, наприклад, в Україні характерна не лише для ґрунтово-кліматичних зон Полісся, Лісостепу, Степу, а й для окремих областей і районів. Для кожного господарства відповідно до спеціалізації важливо встановити таку структуру засобів виробництва, яка б забезпечувала найбільший прибуток.

Визначення оптимального поєднання основних і допоміжних галузей сільського господарства вимагає формування відповідного виробничого потенціалу на основі досягнень науково-технічного прогресу з метою підвищення ефективності його функціонування, з урахуванням можливостей й специфіки виробництва кожного виду продукції. Виробничий потенціал необхідно формувати виходячи з принципу максимально ефективного використання трудових ресурсів, сільськогосподарських машин, транспортних засобів, устаткування та обладнання. Також дуже важливо забезпечити максимальну кількість необхідних засобів виробництва в критичні строки з тим, щоб виконати всі роботи в оптимальний період і не допустити втрат врожаю внаслідок, наприклад, несвоєчасної оранки, боронування або затримки під час посіву чи збирання врожаю. Тому в сільському господарстві необхідна більш висока насиченість його засобами виробництва, більш висока фондо- і енергоозброєність.

У зв'язку з тим, що відтворення в аграрному секторі економіки обумовлене природними процесами, роботи технологічного циклу з вирощування сільськогосподарських культур і догляду за тваринами розподілені протягом усього року з інтервалами, які визначаються природою. Причому природні фактори значно коригують календарні плани проведення сільськогосподарських робіт. Якщо в Україні в зоні Лісостепу посів ранніх зернових культур господарства проводили з 1 по 5 квітня поточного року, то в наступному році ці роботи можуть виконуватись з 25 по 30 березня або з 5 по 10 квітня залежно від погоди, температури повітря, готовності ґрунту, швидкості й напрямку вітру тощо.

Тому сучасний менеджер повинен усвідомити необхідність прийняття нестандартних рішень, враховуючи різноманітні фактори з тим, щоб забезпечити своєчасне проведення сільськогосподарських робіт, пристосовуючи ритм виробництва до ритму природи. Так, якщо в промисловості несвоєчасне виконання технологічних операцій впливає на затримку виготовлення продукту, то в сільському господарстві це призводить до прямих значних втрат втіленої в неї праці, а це позначається на результативності функціонування підприємств та можливостях нагромадження.

Особливістю відтворення в аграрному секторі економіки є те, що частина продукту виробництва може бути використана безпосередньо для розширення виробництва як його умови, не набуваючи товарної форми. Частина продукту може ввійти в наступному періоді як предмет виробництва, також не набуваючи товарної форми. Це обумовлено тим, що виготовлений продукт, у тому числі й додатковий, не відрізняється за своєю споживною вартістю від інших предметів виробництва. Тобто ця частина продукту входить у виробництво як засіб виробництва певного підприємства, або буде реалізована. У зв'язку з тим нагромадження і розширене відтворення збігаються.

Можливість більш високих темпів відтворення в сільськогосподарському виробництві впливає з особливостей його матеріальної природи. При відповідному розвитку біологічних наук і промисловості продуктивність сільського господарства

зростатиме швидше. Вміле використання їх на основі сучасної науково-технічної революції є одним з важливих напрямів соціально-економічного прогресу суспільства.

Суб'єкти економіки, які вкладають капітал в сільське господарство, значною мірою обмежені вибором - що виробляти, насамперед умовами природно-кліматичних зон. Загальним правилом є зональна спеціалізація культур та поєднання відповідних напрямів рослинництва і тваринництва. У зв'язку з тим на питання, що виробляти, можна відповісти - виробляти ту продукцію, для якої найсприятливіші умови відповідно до зональної спеціалізації і яка має найвищу врожайність. Наприклад, високі врожаї соняшнику, рицини, коріандру можна одержати в районах Степу України, проте в Поліссі природні умови для їх вирощування непридатні. Тут доцільно вирощувати картоплю, льон, кукурудзу на зелений корм тощо. Вибір основних галузей необхідно вміло поєднувати з допоміжними і переробними галузями.

Земля як головний засіб виробництва в рослинництві обмежена в просторі. Тому обмеженість земельного фонду сільськогосподарського призначення і зростаючі потреби в продуктах харчування обумовлюють необхідність тільки інтенсивного типу відтворення. Виходячи з цього в процесі відтворення фонд нагромадження використовується для розширення виробництва інтенсивним шляхом, додатковими вкладеннями на одиницю земельної площі живої праці та капіталу. Проте здійснення цих витрат можливе лише на основі науково-технічного прогресу. Останній тісно пов'язаний з процесом нагромадження.

Обмежені розміри реалізації наукових і технічних досягнень та новітніх технологій призводять до простого відтворення і впливають на продуктивність праці та ефективність виробництва. Розвиток технічного і технологічного прогресу є важливою умовою капіталізації в аграрному секторі. Так, збільшення засобів виробництва, підвищення їх технічної досконалості і поліпшення технологій забезпечують докорінні зміни умов виробництва, формування якісно нових продуктивних сил. При цьому темпи технічного і технологічного прогресу виступають верхньою межею величини фонду нагромадження.

Додаткові вкладення праці й капіталу передбачають зміну технологічних способів виробництва, нову техніку і технологію. Щоб збільшити розміри капіталу, необхідно винайти більш ефективні нові машини, системи рільництва, способи утримання худоби. Тобто головним для визначення економічної природи додаткових вкладень в землю є не кількісна їх сторона, а якісна, тобто не тільки те, які розміри засобів виробництва і праці вкладені в землю, а й за яких умов ці вкладення здійснюються, на які техніко-технологічні й організаційні цілі.

Особливості відтворення в аграрному секторі економіки визначаються тим, що технічний прогрес не обмежується рамками механізації. Рослини і тварини виступають як предмети праці і знаряддя праці, а земля є головним засобом виробництва. Тому основними напрямками розвитку сільського господарства є вирощування високоврожайних культур, виведення високопродуктивних тварин, інтенсивне впровадження сучасних агротехнічних заходів, використання зрошення, впровадження заходів щодо підвищення родючості землі. Це становить сутність агротехнічного і зоотехнічного прогресу.

Висновки. Особливостями процесу відтворення в аграрній сфері країни є вплив природно-кліматичних умов на процес виробництва, поєднання різних галузей залежно від специфіки виробництва певних регіонів, залежність від розвитку техніко-технологічного прогресу тощо. Підвищення технічної забезпеченості сільськогосподарського виробництва в поєднанні з використанням високоврожайних культур і високопродуктивних тварин є основою запровадження прогресивної технології виробництва. Якість сільськогосподарських робіт визначається досконалістю техніки, енергоємністю та фондозабезпеченістю, що впливають на врожайність культур і

продуктивність тварин. В свою чергу, нові, якісніші та врожайніші сорти культур вимагають досконаліших і ефективніших машин, які слід використовувати в процесі виробництва. Ця відповідність забезпечує максимальний ефект прогресивної технології виробництва, що є основою швидких і сталих темпів відтворення в аграрному секторі.